Autentisitet og konflikt i det post- koloniale Algerie

Som et ledd i sin frigjøringsprosess har Algerie søkt å distansere seg fra Frankrike. For å gjøre dette har regimet politisert kultur og tolkningen av historiske hendelser.

Naima Mouhleb har MA i arabisk fra UiO, er forskningsassistent ved Senter for studie av borgerkrig (CSCW) ved Institutt for fredsforskning (PRIO) og redaksjonsmedlem i Babylon.

TEKST: Naima Mouhleb

SIDEN 1962 da Algerie oppnådde selvstendighet fra Frankrike har landet definert seg som en del av Midtøsten, og som en arabisk og islamsk stat. Dette valget ved frigjøringen var i stor grad styrt av å ville distansere seg kulturelt fra Frankrike, og avvise kolonimaktens påstand om at Algerie var en del av Frankrike.

Siden frigjøringen har Algerie gjennomlevd flere voldelige sivile konflikter. Det brøt ut borgerkrig i 1963–65, et folkeopprør i Kabylia i 1980, studentprotester i 1988 som ledet til politiske reformer i 1989, og valg i 1991 og 1992 der det islamistiske partiet FIS (Front Islamique du Salut) vant majoriteten av stemmene. Dette førte til et statskupp av militærets ledere som fryktet et islamistisk statsstyre. Dette igjen bidro til en radikalisering og starten på Algeries voldsspiral og 'skitne krig' utover 1990-tallet, som har krevd rundt 150.000 liv. Nye opptøyer rundt så vel sosiopolitiske krav som krav om anerkjennelse av berbersk kultur og språk brøt ut i Kabylia i 2001 og krevde 123 liv.²

I lys av de forskjellige konfliktene kan det se ut til at Algeries politiske konflikter berører landets kulturelle realiteter, så vel som politiske. Befolkningen i Algerie er i

hovedsak sunnimuslimer med små grupper av kristne og jøder, samt andre islamske retninger som *Ibadi* i Mzab i Sør-Algerie. Videre betegner cirka 30 prosent av befolkningen seg som berbere (*Imazighen*), hvorav den største gruppen og den mest politisk aktive befinner seg i Kabylia, cirka 90 kilometer fra hovedstaden Alger. Betegnelsen «berber» ble gitt av grekere og romere etter deres inntog i regionen og berbere anses ofte som regionens opprinnelige befolkning. Den resterende gruppen (majoriteten) ser seg som tilhørende forskjellige former for arabisk kultur. Den algeriske staten har siden 1962 hatt en ensidig forståelse av hva algerisk nasjonal-kultur består av, basert på en form for statlig islam og arabisme. Både FIS og de berberske politiske gruppene (ofte referert til som berberister) har motsatt seg denne forståelsen og dette har påvirket deres konflikter med staten. Jeg vil i det følgende argumentere for at regimet ved å politisere kultur og den koloniale erfaring har gitt maktutfordrere en mulighet til å bruke regimets egen autentisitetsdiskurs.

Opposisjonsgruppene stiller ikke spørsmål ved nasjonalstaten som territorium, men ved hva den nasjonale kjerne består av, og hvem som har legitimitet til å definere den. For å belyse diskursen rundt konseptet «autentisitet» og koblingen til kolonitidens arv, vil jeg ta utgangspunkt i to faktorer som var framtrедende da Algerie oppnådde sin uavhengighet fra Frankrike i 1962, og som regimet fokuserte på i utformingen av sitt styre. Den første er at det fantes et behov for å distansere seg fra Frankrike, både kulturelt og politisk. I Algerie artet dette seg ved at islam og arabisk språk fikk en politisk betydning, ikke bare som samlende for nasjonen, men

som hovedledd i en avkoloniseringsstrategi. Den andre faktoren var innflytelsen fra panarabismen med Egypts general Nasser som eksempel på en sterk, arabisk leder. Panarabismen var aldri et hovedgrunnlag for den algeriske staten, men den inspirerte og passet inn i den kulturelle og politiske tilknytning til den arabiske verden som Algerie søkte.³

Med «arv» menes det her problemstillinger som oppsto som resultat av kolonimaktens inngripen i landets kulturelle og politiske utvikling. Videre antas det med en slik betegnelse at disse problemstillingene fortsetter å påvirke dagens interne forhold. I Algeries tilfelle vil dette si at fransk språk blir brukt både som dagligspråk og som arbeidsspråk, og at mye av administrative og finansielle strukturer er bygget på franske systemer. Skjellsordene *harki* (kollaboratør) og *hizb fransa* (Frankrikes parti) brukes fortsatt mellom politiske motstandere, og er populære som politisk graffiti på vegger.

Koloni- og frigjøringserfaringer

For å forstå på hvilken måte fransk kultur og språk befestet seg i Algerie, må man se nærmere på noen aspekter ved koloniseringen. For det første varte Algeries koloniale periode i litt over 130 år, en lang periode for integrering av fransk kultur. Videre var Algerie ikke bare en fransk koloni, men fra 1843 en integrert del av Frankrike. Algerie var å regne som en av Frankrikes nasjonale provinser, og ikke bare som en del av det imperialistiske Frankrike. Fra 1871 overtok franske settlere makten fra det militære. Denne bosettingspolitikken fremfor en militær okkupasjon bidro – til tross for segregeringen og diskrimineringen mellom de franske og de algeriske inn-

byggerne – til å bringe fransk kultur og språk nærmere den algeriske befolkningen. I 1938 ble arabisk erklært fremmedspråk i Algerie. Arabiske skoler (som regel Koranskoler) hadde da allerede vært forbudt siden rundt midten av 1800-tallet. Ved frigjøringen i 1962 var derfor største-

Ved å gjøre arabisk til symbol på det fremtidige og selvstendige, valgte man altså å ikke omfavne den multikulturelle realiteten

delen av algeriere med høyere utdanning uteksaminert fra franske skoler. Fåtalet med arabisk utdanning hadde som regel studert i Egypt, Tunisia eller Marokko. Algerisk og arabisk kultur var med andre ord under sterkt press fra den franske, og dette var med på å begrunne behovet for å «gjenskape» den algeriske identiteten.

Den franske kolonimakten førte dessuten en form for «splitt og hersk»-politikk som fikk konsekvenser for relasjoner mellom forskjellige grupper også i ettertid. Verst for relasjonene var en form for antropologisk og etnologisk fremstilling av berbere som mer «siviliserbare» enn arabere. Man spilte på berbernes kristne og jødiske fortid, og karakteriserte dem av natur som mer intelligente, arbeidsomme, ærlige og fysisk beslektete med europeiske middelhavsfolk.⁴ På den annen side var det algeriernes felles muslimske bakgrunn (både berbertalende og arabisktalende) som lå til grunn for deres undertrykkelse i det koloniale Algerie. Frigjøringsbevegelsen FLN (Front de Libération Nationale)

og den religiøse *Ulama*-bevegelsen⁵ spilte nettopp på arabisk tilhørighet og islam i sin rekruttering blant befolkningen. Islam og arabisk var samlingspunktene mot kolonimakten, som uttrykt i slagordet «Algerie er vårt land, arabisk vårt språk og islam vår religion». Også berbere sluttet seg til denne parolen til tross for en mindre, voldelig konflikt mellom berberister og arabister innad i FLN i 1949. Konflikten var et resultat av intern maktkamp i organisasjonen, samt publisering av et manifest som erklærte at den algeriske nasjon ble grunnlagt på 700-tallet ved den arabiske invasjon.⁶ Erklæringen ekskluderte med andre ord alt som eksisterte av kultur før araberne kom. Denne påstanden ble fastholdt av regimet også etter frigjøringen.

Ved å gjøre arabisk til symbol på det fremtidige og selvstendige, valgte man altså å ikke omfavne den multikulturelle realiteten som i praksis eksisterte i Algerie. Ei heller brukte man majoritetens morsmål i form av den algeriske arabiske dialekten, men vektla det formelle standardarabisk (*al-arabiyya al-fusha*). Dette må sees i lys av andre politiske faktorer i regionen. Panarabismen var på dette tidspunktet (1950–1960) den viktigste politiske strømningen i den arabiske verden, som var i ferd med å reise seg som frie stater etter britene og franskmennenes herredømme. Algerie ønsket å finne sin plass blant disse statene, som del av Midtøsten i et muslimsk og arabisk fellesskap.

Autentisitet og arabiseringsprogrammene

Jeg hevdet i innledningen at regimet i Algerie siden frigjøringen har legitimert store deler av sin politikk på å gjenskape «den algeriske identitet» innenfor ram-

mene av islam og det arabiske språk.⁷ Regimet hadde et uttalt mål om å eliminere det franske språk fra den algeriske kollektive bevissthet, og gjøre standardarabisk til det dominerende språket for alle profesjoner. Dette ble spesifikt uttrykt i grunnlovens artikler; 2 og 3, som fastslår at arabisk er det eneste nasjonale og offisielle språk i Algerie og at islam er statsreligionen. President Boumedienne uttrykte det i 1974 slik:

the transformation of the Algerian man and the recovery of his identity', should be done by 'actively pursuing the program of arabicization previously embarked on, which constitutes an essential instrument for the restoration of our national personality and which must come out from the use of the national language in all areas of economic, social and cultural life.'⁸

For å oppnå dette målet innførte regimet frem til 1996 et trettitalls lover om arabisering av samfunnet, først og fremst gjennom utdanningssystemet.⁹ I tillegg hadde staten frem til 1989 så å si full kontroll over distribusjon av informasjon gjennom media, skoler og nasjonale publikasjoner. Slik begrenset regimet i stor grad folks tilgang på alternative tolkninger og lesninger. Likevel har staten aldri greid å hindre distribusjonen av franskspråklig litteratur i det algeriske samfunnet. Mye av årsaken til dette ligger i de tette båndene mellom det algeriske diasporamiljøet i Frankrike og store deler av det algeriske samfunnet.

Samtidig som arabiseringen av utdanningssystemet var i full sving, var Algeries økonomi og statlige administrasjon bygget på franske systemer, lite endret av det nye

regimet. Unntaket var rettssystemet, som ble arabisert i 1966. Arabiseringsprosjektene i skolene slet med manglende ressurser, særlig i form av manglende lærerkrefter. Fransk introduseres tidlig i mange skoler, og franske privatskoler er populære blant de som har økonomi til det. Visse felt innen høyere utdanning undervises fortsatt på fransk og ikke arabisk. Disse forholdene eksisterer altså til tross for arabiseringslovenes krav om eksklusiv bruk av det arabiske språk i alle offentlige og kommersielle sfærer. I tillegg er det visse unntak innen arabisering av statlig media. En av de mest kjente regimevennlige avisene *El Moudjahid* har helt siden 1963 også utgitt en fransk versjon. I følge lovene skal imidlertid brudd på vedtektene bøtelegges og bøtene doubles ved gjentakelse.¹⁰ Den siste loven om arabisering fra 1996 krevde en full og generell arabisering av alle områder innen Algerie. Dette førte til en åtte måneder lang skolestreik i Kabylia som igjen førte til at staten både opprettet et statlig organ for *amazigh*- (berbersk) kultur, og endret teksten i grunnloven slik at *amazigh*-kultur nå var oppført som del av den algeriske nasjonale kultur. I 2002, som følge av kravene til opprørerne i Kabylia i 2001, anerkjente konstitusjonen *thamazight* (berbersk) som et nasjonalt språk i landet. Samtidig som disse endringene ble gjort ble det likevel presisert at tilleggene ikke på noen som helst måte endret den unike posisjonen til arabisk kultur og arabisk språk.¹¹ Staten fortsetter altså gjennom sin ensidige forståelse av nasjonens oppbygning å legge hovedvekt på standardarabisk og den statlige arabismen.

Autentisitet og konflikt

Arabisme, berberisme, kolonimaktens kulturpåvirkning og islam har vært gjenstand

for politiske kontroverser i flere av Algeries konflikter. Som regel har dette tatt form av en autentisitetsdebatt der forskjellige parter gjør krav på å inneha den mest 'autentiske' kulturforståelsen. Følger så denne debatten konfliktlinjene i Algerie?

Algeries frigjøringskrig var regionens blodigste og lengste. Den første kamp-handlingen fant sted i 1954 og våpenhvilen ble undertegnet åtte år senere i Evian i 1962. Frankrike definerer fortsatt i dag Algerie-krigen som en borgerkrig. Algerie definerer krigen som en frigjøringskrig og motsetter seg Frankrikes forståelse av krigen som en intern konflikt. Denne uenigheten påvirker fortsatt i dag relasjonene mellom de to landene. Algerie var en ett-partistat fra 1962 til 1989, ledet av FLN med støtte av et sterkt innflytelsesrikt militærvesen. Til tross for visse demokratiske reformer siden den gang, er staten fortsatt å regne som en autoritær stat der militæret har mye makt og sivilsamfunnet lite.¹² De mange politiske grupperingene og organisasjonene i Algerie i dag har liten reell innflytelse på maktapparatet. Jeg har tidligere hevdet at fordi staten var autoritær og fordi kultur var et politisk anliggende fikk heller ikke de forskjellige gruppene tilgang til å diskutere slike valg i offentlig fora. Ved å spille på kolonitidens forsøk på å utradere den arabiske kultur og språk kunne staten dessuten beskyldes kritikere for å være illojale mot den algeriske nasjonen og avkoloniseringen. Dette skjer ofte ved henvisning til motparter eller opponenter som kollaboratører eller tilhengere av Frankrike. I dag har pressen noe større frihet, men den samme eksklusive holdning eksisterer fortsatt fra regimets side.

En slik tankegang og forhold til minori-

tetsgrupper fra statlig side kan forklares som en strategi for å spille grupper ut mot hverandre, og beholde enhetstanken bak sitt styre intakt. Davies (2005) beskriver mye av den samme prosessen i sin analyse av situasjonen til minoritetene i Irak under regimeene til Saddam Hussein og Abd al-Karim Qasim. Enkeltpersoner fra minoritetsgrupper får tilgang til høye posisjoner, men fungerer aldri som representanter for minoritetene i sin helhet. Snarere blir de eksempler på individer integrert i regimets ideologi. Gruppen som helhet fortsetter å bli sett på med skeptiske øyne, gjerne ved at det sås tvil om deres lojalitet til landet.¹³ Deres krav om anerkjennelse eller representasjon blir avskrevet som forsøk på å undergrave landets suverenitet og enhet.

I Algerie har dette blitt eksemplifisert ved at berberistene ønsker fransk fremfor arabisk i skolen, noe staten og islamister trekker frem som bevis på manglende lojalitet. Chaker og Benrabah beskriver hvordan berberistenes krav om kulturell anerkjennelse på 1970- og 80-tallet ble gjenstand for slike beskyldninger fra regimets side.¹⁴ Berberistene i Kabylia har tradisjonelt motsatt seg arabiseringen fordi de anser at den truer berbersk språk og kultur. Berberistene mener dessuten at deres kultur er den autentiske i landet og alt annet er et falsum. Som et resultat av denne motstanden har mange berbere foretrukket fransk skole. At fransk har blitt favorisert på denne måten har av staten blitt brukt som bevis for at berberistene står for en neokolonialistisk holdning og er illojale mot Algerie. Den regimevennlige avisen *El Moudjahid* brukte mye av samme retorikk i 2001 under de kabylske opp-
tøyene.¹⁵

Reaksjoner fra opposisjonen

Staten – som opprinnelig brukte begrepene kollaboratør (*harki*) og gjorde en for nær tilknytning til Frankrike til et lojalitetsspørsmål – ble selv offer for samme retorikk fra islamistenes side på 1980- og 90-tallet. Islamistpartiet FIS sto i opposisjon til staten (som de kalte *hizb fransa*) for dens forsøk på å monopolisere og favorisere den form for arabisme som ville gi staten best støtte, fremfor å rekonstruere en «ekte» identitet. Offentlige moskeer og religiøse skoler sørget for å spre en form for statlig islam som fungerte som en legitimerende støtte for regimet og dets politikk. Staten kritiseres også for å være inkonsekvent siden fransk fortsetter å være et arbeidsspråk og personer med arabisk utdannelse ikke nødvendigvis blir prioritert ved ansettelser. I følge islamistene er staten selv et eksempel på snikkolonialisme og kollaborasjon.¹⁶

Mens berberistorganisasjoner og islamistiske grupper kan synes å ha en felles sak i kritikken av staten, går de samtidig like hardt ut mot hverandres syn på hva som ligger i en algerisk identitet. Berberistene anser islamistenes form for islamisering og arabisering som like skadelig for den berberiske kultur og språk som statens arabiseringsprogrammer. Islamistene er likedan negativt innstilt mot den berberistiske opposisjonen som i stor grad fokuserer på sekularisme og en nedprioritering av standardarabisk, til fordel for berbersk og fransk. Dette blir endog sett på som en form for frafallenhet eller kjetteri av visse islamistiske grupper. I sin oversikt over berberne i Algerie rapporterte *Minorities at Risk* i september 1990 at en lokal leder for FIS i Aïn Taya, nær Alger, kalte til *Jihad*¹⁷ mot Kabylia for å bringe regionen tilbake

til den islamske vei, om det så ville koste livet til en tredjepart av befolkningen. De rapporterte også om angrep på en berbersk konsert 25. april 1991, og at FIS den 7. januar 1992 annonserte at dersom de vant valget ville de innføre islamsk lov i hele landet, inkludert Kabylia.¹⁸

Språk og konflikt

Den postkoloniale arabismen har absolutt ført til at det algeriske samfunnet har blitt mer arabisert enn det var ved frigjøringen i 1962. De fleste har i dag et eller annet forhold til standardarabisk, og majoriteten (cirka 70 prosent) av algeriere ser på seg selv som arabere. Selv om mange berbersktalende er kjent med arabisk dialekt og/eller standardarabisk, står likevel berberistene for en tilnærming til Europa og blir ofte regnet for frankofile. Islamistiske partier, på sin side, er arabofile, men har ønsket en arabisk tilhørighet mer basert på religiøse prinsipper og det de oppfatter som riktig tolkning av arabiske verdier. I tillegg har man en gruppe av algeriere som ønsker å se den algeriske arabiske dialekten hevet over standardarabisk. Dialekten er etter deres mening den autentiske algeriske identiteten. For eksempel støtter mange *rai*-musikere en større aksept for bruk av dialekt.

David Laitin hevder at språk alene ikke utløser konflikt da språk som regel er gjenstand for flere kompromisser.¹⁹ I følge Laitin vil et språks brukere sjelden gå inn i konflikt fordi språket alene blir undertrykt eller diskriminert. Derimot kan undertrykkelse av språket representere hvordan gruppen som helhet opplever at den blir diskriminert. Språk eller andre etniske markører kan slik fungere som symboler på en situasjon som inneholder både sosiopolitiske, økonomiske og kulturelle faktorer. Konflikt-

forskere som Ellingsen og Gurr hevder mye av det samme, at konflikt i mindre grad utløses av etnisitet eller språk, enn av andre sosiopolitiske faktorer. Likedan hevder Gill at kulturelle motsetninger kan eksplodere når politiske og økonomiske tilstander forverres.²⁰ Mønsteret som tegnes er altså at språk og etnisitet må sees i sammenheng med sosioøkonomiske problemer og manglende politisk representasjon. De virker ikke som utløsende årsaker alene. De økonomiske nedgangstidene i Algerie og på 1980-tallet brakte med seg en stigende politisk misnøye. Samtidig vokste islamismen seg sterkere som politisk opposisjon i Algerie. Berberistene hadde vært aktive siden 1970-tallet og kommet i voldelige sammenstøt med regimet i 1980. Motstanden vokste seg også sterkere på 1980-tallet, og da det i 1989 ble tillatt å forme politiske organisasjoner, dukket flere grupper tilknyttet berberistene så vel som islamistene opp. Blant disse var to politiske partier FFS (Front des Forces Socialistes) og RCD (Rassemblement pour la Culture et la Démocratie) som til tross for en uttalt nasjonal agenda stadig blir forbundet med Kabylia. FIS som nå er oppløst, var lenge det største islamistiske partiet, og hadde i 1992 størst nasjonal oppslutning bortsett fra i Kabylia. Denne opposisjonen mot regimets politikk som oppsto både fra berberistenes og islamistenes side, fokuserte på politisk så vel som kulturell misnøye, som beskrevet tidligere.

Konklusjon

Referanser til kolonialismen fungerer som politiske skjellsord og redskap for delegitimering i Algerie. Men den viktigste arven fra kolonitiden er politiseringen av algerisk kultur, og særlig språk. Regimet som tok over makten i det selvstendige Algerie

oppretholdt et politisert syn på språk og kulturforståelse. Det har brukt kultur og språkpolitikk som fremtredende elementer i legitimering av egne syn og angrep på andres. Kritikk eller uenighet ble definert som angrep på nasjonalstaten og en form for subversiv neokolonialisme.

I streben etter å fjerne seg fra fransk innflytelse og byggingen av en suveren stat ekskluderte man samtidig den delen av den nasjonale, kulturelle dikotomien som var berbersk og til dels algerisk-arabisk. Representanter for disse gruppene ble også ekskludert fra maktapparatet med mindre de aksepterte regimets program.

Likevel, spørsmål om kultur, språk eller andre elementer knyttet til autentisitet virker sjelden konfliktløsende alene. Autentisitetsdebatten får preg av regimekritikk når den i tillegg knyttes til argumenter om regimets manglende løsning på andre politiske problemer som; økonomiske kriser, korrupsjon og treg implementering av demokratiske prinsipper. Således ligger mye av problemet i at regimet har forsøkt å bruke «autentisitet» som et politisk argument for å styre befolkningens kulturelle og politiske utvikling, og slik holde på egen makt og undertrykke politisk opposisjon. Dette har i stor grad blitt gjort gjennom å monopolisere tolkningen av kollektive historiske hendelser (slik som kolonitiden) og deres betydning.

•f•

- 1 Man bruker begrepet 'skitten krig' om konflikter der partene (hvorav den ene er staten) tar i bruk terroriststrategier, og hvor partene gjør seg skyldige i utstrakte menneskerettighetsforbrytelser, slik som tortur, kidnappinger, ureglementerte arrestasjoner og henrettelser.
- 2 International Crisis Group: «Algeria: Unrest and Impasse in Kabylia», I *Middle East/North Africa Report*, 15, 2003. Cairo & Brussels: ICG. http://www.icg.org/library/documents/reportarchive/A400996_10062003.pdf
- 3 Quandt, William B.: *From Ballots to Bullets. Algeria's Transition from Authoritarianism*. Brookings, Washington DC 1998.
- 4 Colonna, Fanny: *Instituteurs algériens 1883-1939*. Presses de la fondation nationale des sciences politiques, Paris 1975.
- 5 Ulama-bevegelsen oppsto i 1921 under shaykh Ben Badis, som del av algerisk nasjonalisme men også som en islamsk reformbevegelse.
- 6 Guenon, Ali: *Chronologie du mouvement berbère 1945-1990. Un combat et des hommes*. Casbah éditions, Alger 1999; Mohammed Harbi: *Le FLN: mirage et réalité. Des origines à la prise du pouvoir (1945-1962)*, 1985.
- 7 Chaker, Salem: *Berbères aujourd'hui*, L'Harmattan, Paris 1998.
- 8 Sitat hentet fra «El Moudjahid» 15.05.1974, i Kaye Adamson: *Algeria: A Study in Competing Ideologies*. Cassell, London & New York 1998:206.
- 9 Université de Laval, 2005. *L'Aménagement linguistique dans le Monde*. Quebec: Université de Laval. Tilgjengelig på <http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/afrique/algerie.htm>.
- 10 ibid.
- 11 Det er også problematisk at det ikke stadfestes hvilke berberske dialekter som skal utgjøre *thamazight* eller hvordan det skal standardiseres. al-Majlis al-dusturi (1996): *al-Dustur*. Tilgjengelig på <http://www.conseilconstitutionnel.dz.org/Arabe/IndexArab.htm>.
- 12 Quandt, ibid; Hugh Roberts: *The Battlefield, Algeria 1988-2002: Studies in a Broken Polity*. Verso, London 2003.
- 13 Davies, Eric: *Memories of State: Politics, History, and Collective identity in Modern Iraq*. CA: University of California Press, Berkeley 2005.
- 14 Chaker, ibid; Mohamed Benrabah: *Langue et pouvoir en Algérie. Histoire d'un traumatisme linguistique*. Séguier, Paris 1999.
- 15 *El Moudjahid* i perioden 11.-14. juni, 2001.
- 16 Noyon, Jennifer: «All or Nothing in Algeria», i Jennifer Noyon: *Islam, Politics and Pluralism: Theory and Practice in Turkey, Jordan, Tunisia and Algeria*. Middle East Program, Royal Institute of International Affairs London 2003:111-134.
- 17 *Jihad* er her tatt direkte fra sitatet. Til tross for ordets mange betydninger antar jeg at det her har en voldelig betydning, siden det åpnes for aksept for kamp.
- 18 MAR, annual. *Minorities at Risk Dataset*. <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/assessment.asp?groupId=61501>.
- 19 I *Peoples Versus States*, reflekterer Gurr over David Laitins argument om at språkdisputter alene er «not a common source of deadly rivalries, since they are subject to individual and collective compromises» (Gurr, United States Institute of Peace Press, Washington DC 2000:67).
- 20 Ellingsen, Tanja: «Colorful Community or Ethnic Witches' Brew? Multiethnicity and Domestic Conflict During and After the Cold War», i *Journal of Conflict Resolution* 44(2) 2000:228-249; Ted R. Gurr: *Peoples Versus States: Minorities at Risk in the New Century*. Washington, United States Institute of Peace Press, DC 2000; Hélène Gill: «Language Choice, Language Policy and the Tradition-Modernity Debate in Culturally Mixed Postcolonial Communities: France and the 'Francophone' Maghreb as a Case Study», I Yasir Suleiman (red.): *Language and Society in the Middle East and North Africa: Studies in Variation and Identity*. Curzon, Richmond 1999:122-136.